

ПЕРЕКЛАД ЯК ЗАСІБ МІЖКУЛЬТУРНОЇ КОМУНІКАЦІЇ: НОВІ ПІДХОДИ ДО ВИРІШЕННЯ ПЕРЕКЛАДАЦЬКИХ ЗАВДАНЬ

Важко не погодитись з тим, що для перекладацької діяльності і науки про переклад настали добрі часи. За останні два чи три десятиліття переклад став як ніколи плодоносною, помітною і поважною діяльністю. І поруч з власне перекладом з'явилась нова царина академічної науки, яку спочатку назвали транслатологією, а потім перекладознавством.

Оскільки порівняльна філологія та колоніалізм можуть вже вважатися сферами людської діяльності, які вичерпали себе, замість них з'явилися три новітні перекладацькі відкриття, які стали поштовхом для більш ретельного розгляду процесу та наслідків перекладу. Хоча перекладачі, а іноді також літературні критики, розмірковували над перекладацькою діяльністю, таку діяльність було теоретизовано в межах незалежної сфери академічної науки тільки десь два десятиліття тому, в 1980-ті роки. В Англії та в багатьох інших країнах англomовного світу народження наукової дисципліни перекладознавства було ознаменоване публікацією в 1980-му році книги С.Басснетт «Перекладознавство» ("Translation Studies"). Цей короткий ввідний довідник вийшов великим тиражем і мав визначний вплив, бувши перевиданим в 1991 році і в 2002 році в більш сучасному третьому виданні.

Перед тим, як це відбулось, будь яке дослідження перекладу відносилось до однієї з двох дисциплін: лінгвістики (мовознавства) чи порівняльної літератури. Традиційно переклад розглядався як частина лінгвістики на основі припущення, що переклад – це взаємодія двох мов. Книга Дж.Кетфорда *A Linguistic Theory of Translation: An Essay in Applied Linguistics* (1965) була мабуть останньою великою науковою працею, написаною на основі цього припущення, в якій він визначив переклад як те, що містить в собі «заміну значень мови оригіналу, значеннями мови перекладу» [1, с.15].

Та незабаром було помічено, що літературний текст складається головним чином не з мовних одиниць, а, фактично, з культурних реалій, мова ж за своєю сутністю є культурним посередником. В традиційних дискусіях проблеми перекладу, тобто одиниці, які надзвичайно важко перекласти, зазвичай характеризувалися як «культурно-специфічні» – наприклад, *kurta*, *dhoti*, *roti*, *loochi*, *dharma*, *karma*, *maaya* є індійськими словами і за своїм значенням не відповідають повністю західним сорочка, брюки, хліб, релігія, вчинки минулого і теперішнього часу чи ілюзія.

Та потім прийшло розуміння того, що культурно-специфічними є не тільки такі окремі одиниці, а мова в цілому, в тій чи іншій мірі, є специфічною, для певного культурного середовища, до якого вона відноситься чи з якого походить. Гіпотеза Сапір-Ворфа, стосовно того, що мова визначає та розмежовує особливе світобачення мовців, в тому сенсі, що того, чого вони не можуть сказати рідною мовою, вони не можуть навіть уявити, здається підтримує точку зору, що культурна своєрідність дуже тісно пов'язана зі своєрідністю мови. Підвищення різноманітності культурних матеріалів також підкріпило це нове бачення мови та культури, так, як не могли цього зробити попередні ідеї та ідеали універсализму.

Таким чином, з парадигматичної точки зору, переклад літературного тексту перестав бути взаємодією двох мов, або дещо механічного процесу лінгвістичної «заміни», як визначив його Кетфорд. Він став більш складним процесом взаємодії двох культур. Одиницею перекладу є вже більше не слово чи речення, не абзац чи сторінка, і навіть не текст. Вся мова і культура, в якій текст було складено, стала одиницею перекладу. Усвідомлення цього доречно було описане як "The Cultural Turn in Translation Studies" («Поворот до культури у перекладознавстві») в назві глави, написаною в співавторстві С.Басснетт та А. Лефевр в їх книзі *Translation, History and Culture* (1990). Саме це і було тим формулюванням та визнанням цього повороту до культури у перекладознавстві, який дозволив розширити та перебудувати дисципліну, а також звільнити її від відносно механічних засобів аналізу, які є в розпорядженні лінгвістики.

Це сталося майже одночасно зі звільненням перекладознавства від підпорядкованості іншій дисципліні, для якої вчення про переклад довгий час вважалося допоміжною складовою, що слугувала виключно як засіб, від порівняльної літератури. Причиною цього був як занепад самої порівняльної літератури, особливо в Сполучених Штатах, де рушійний поштовх її розвитку давно був зведений нанівець діяльністю багатомовних європейських емігрантів з давніх часів і до другої світової війни, а також і розвитком перекладознавства.

Впродовж 1990-х років, паралельно з розвитком перекладознавства, ми також з інтересом спостерігали розвиток більшої та впливовішої науки – культурології. Однак, не було жодного відчутного пересічення цих дисциплін чи взаємодії між ними. На цю недостатність зближення чи пересічення, знову ж таки було звернено увагу Басснетт та Лефевра в їхній наступній книзі *Constructing Cultures* (1998), в якій остання глава називалася "The Translation Turn in Cultural Studies" («Поворот до перекладу в культурології»). Вони зазначили, що ці «взаємопов'язані дисципліни», як вони їх назвали, відійшли від своїх «зосереджених на Європі джерел», щоб вступити в «нову міжнародну фазу». Вони намітили загальну програму (порядок денний) з чотирьох пунктів, який можна віднести як до вчення про переклад, так і до культурології. Він включає в себе дослідження того, «як і з чого в різних культурах складаються образи письменників та творів», дослідження «шляхів, за якими тексти стають культурно центральними за межами культури», та дослідження методів та принципів перекладу. Нарешті, вони

виступають за «об'єднання методів», та наголошують на спільності дисциплінарного методу та основного предмету дослідження вчення про переклад та культурології: «якщо ці багатогранні взаємопов'язані дисципліни будуть існувати ізольовано, це призведе до зменшення їх ефективності... Дослідження перекладу, як і дослідження культури, потребує великої кількості поглядів. І подібним чином, вивчення культури завжди включає в себе дослідження процесів кодування та декодування, які в свою чергу є складовими частинами перекладу» [2].

Однак, цей заклик до об'єднання сил без сумніву не почули. Однією з можливих причин цього може бути той факт, що, не дивлячись на спільність предмету і напрямків дослідження, однією з найважливіших різниць між двома взаємопов'язаними дисциплінами є те, що культурологія, навіть коли займається популярною чи другорядною культурою, майже завжди має справу з однією мовою, і часто на тому високому та важкому для розуміння рівні, який зветься Теорія. В той самий час перекладознавство, яким би теоретичним воно не ставало час від часу, повинне бруднити руки в щонайменше двох мовах, тільки одна з яких може бути англійською. В будь-якому випадку, в той час, як поворот до культури у вченні про переклад вже став трансформаційним переосмисленням, поворот до перекладу в культурології все ще залишається нездійсненим бажанням, виконання якого можна тільки колись очікувати.

Джерела та література

1. Bassnett S. Translation Studies. – L., 2002.
2. Trivedi H. Translating Culture vs. Cultural Translation [WWW document]. URL: <http://www.uiowa.edu/~iwp/91st/may2005/pdfs/trivedi.pdf>

Summary

Lately it has begun to be noticed that not only are such particular items culture-specific but indeed the whole language is specific to the particular cultural surrounding. The translation became a transaction between two languages, but a more complex negotiation between two cultures. The unit of translation was no longer a word or a sentence or a paragraph or a page, but the whole language and culture in which the text was constituted.

І. В. Кузнєцова

ПЕРЕКЛАД КУЛЬТУРНО-ЗАБАРВЛЕНИХ СЛІВ

Кожна країна, кожний народ, кожна місцевість мають свої особливі умови розвитку, які є її характерними рисами, які відрізняють різні культури, надаючи їм щось особисте, надзвичайне, неповторне. У кожній мові існують спеціальні слова, які належать до національної лексики, не маючи повних аналогів в інших мовах. Такі слова називають культурно-забарвленими словами, або реаліями.

Переклад реалій – це частина великої і важливої проблеми передачі національної і історичної своєрідності, яка сходить до самого зародження теорії перекладу як самостійної дисципліни. Реалії входять до складу безеквівалентної лексики, але належать до найменш вивчених лінгвістичних одиниць.

У перекладознавчих працях слово “реалія” як термін з'явилося у 40-х роках. Уперше його вжив відомий фахівець А. Федоров у праці “О художественном переводе” (1941) [1, с.250-251].

Також, термін “реалія” зустрічається у кандидатській дисертації Г.Шаткова 1952 року, присвяченій проблемам, що виникають при перекладі безеквівалентної лексики.

У 1952 році Л. Соболев уперше дав визначення терміна “реалія” як лексичної одиниці: “Терміном “реалії” позначають побутові і специфічно національні слова й звороти, що не мають еквівалентів у побуті, а отже, і в мовах інших народів” [2, с.24].

Найглибше цю перекладознавчу категорію, а саме реалії, опрацьовували болгарські перекладознавці – С.Влахов та С.Флорин. Вони є авторами книги “Непереводимое в переводе” (1980), і, як ми вважаємо дали найточніше визначення реалій: “Це слова і словосполучення, що називають об'єкти, характерні для життя (побуту, культури, соціального і історичного розвитку) одного народу і чужі для іншого” [3, с.438].

Окрім цих болгарських вчених проблемами перекладу реалій також займалися А.В. Федоров, Л.Н. Соболев, В.Н. Комісаров, Вл. Россельс, Я.І.Рецкер, А.Д. Швейцер, Р.П. Зарівчак, О.Ф. Бурбак, Л.С. Бархударов, А.А.Мороз та багато інших перекладознавців.

Таким чином, бачимо, що дослідженню реалій було присвячено багато праць фахівців і дослідників. Ця проблема вивчена досить глибоко і вміло, але на наш погляд, вона все одно залишається актуальною і, в якійсь мірі, новою для сучасних вчених, тому що життя людей не стоїть на одному місці, воно розвивається, а з цим з'являються нові реалії, поняття, які ще треба вивчити, яким не було приділено досить уваги. Також, ця проблема актуальна, тому що можна винайти ті сфери дослідження реалій, які не були ще дуже добре вивчені і спробувати дослідити реалію в цих невідомих областях.